

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Aalto, Inka; Hellgren, Jan

Title: Hur argumenterar niondeklassarna?

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Aalto, I., & Hellgren, J. (2020). Hur argumenterar niondeklassarna? . In J. Hellgren, & M. Kauppinen (Eds.), Kirjoitan, siis ajattelen : näkökulmia kirjoittamisen opetukseen (pp. 29-43). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Artikkelikokoelma / Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 2:2020.
https://karvi.fi/app/uploads/2020/09/KARVI_Artikkelikokoelma_2_2020.pdf

Hur argumenterar niondeklassarna?

Inka Aalto & Jan Hellgren¹

¹ Denna artikel är ursprungligen skriven på finska av Inka Aalto. Artikeln är översatt och aningen bearbetad för att också fånga upp centrala drag i de svenskspråkiga elevtexterna. Alla elevtexter som citeras är autentiska svenskspråkiga texter. Inka Aalto står för själva analysen. Jan Hellgren ansvarar för bearbetningen till svenska.

Inledning

I den första av de två skrivuppgifterna i de nationella utvärderingarna av lärresultat i både svenska och litteratur och finska och litteratur våren 2019 skulle eleverna skriva en argumenterande text. De skulle ta ställning till hur deras hemort kunde utvecklas. I skrivinstruktionen uppmanades eleverna att svara på följande frågor: Finns det något som borde fungera bättre på din hemort? Vad skulle du vilja utveckla? Kunde du samtidigt försöka lösa något större problem? I instruktionen listades fem möjliga större problem eller ämnen som bland annat hade att göra med hot mot miljön, konflikter mellan människor, behovet av arbetsplatser och ett gott liv för var och en.

Eleverna skulle också föreställa sig att texten publiceras på kommunens/stadens webbplats på sidan "Invånarna har ordet". Att nämna en publiceringskanal och -plats hjälper skribenten att rikta in sin text och fundera på målen med texten. Bland instruktionerna finns också några punkter om textens form och struktur: skribenterna uppmanades att hitta på en egen rubrik för texten och skriva en sammanhängande saklig text där de först beskriver problemet och dess bakgrund och därefter presenterar lösningar. Utan att det nämndes explicit var det i princip en insändare som eleverna skulle skriva.

I synnerhet under de senaste åren har man i de nationella utvärderingarna av lärresultat i modersmål och litteratur gett eleverna skrivuppgifter som gått ut på att argumentera och uttrycka åsikter. De har till exempel fått i uppgift att fundera kring om modersmål och litteratur är ett viktigt läroämne och hur språket förenar eller skiljer åt människor. Andra uppgifter har varit att rekommendera en bok till en vän och motivera sin rekommendation och att producera en argumenterande text i form av ett bemötande (Silverström & Rautopuro 2015, 85; Harjunen & Rautopuro 2015, 41; Hellgren 2011, 41; Lappalainen 2011, 19–20; Sääskilähti 2011, 32).

Men i utvärderingen 2019 utformades uppgiften på ett nytt sätt, och man beaktade iakttagelser som gjorts i tidigare utvärderingar angående uppgiftstyper och skrivinstruktioner. Både 2011 och 2015 rekommenderades i utvärderingsrapporten att uppgifterna i skrivning ska kopplas till situationer i verkliga livet och att eleverna ska ges instruktioner om skrivprocessen: om hur de ska planera texten och beakta mottagaren (Lappalainen 2011, 105; Harjunen & Rautopuro 2015, 26). Dessa frågor beaktades i instruktionerna för skrivuppgiften 2019.

Argumenterande skrivuppgifter som har koppling till det verkliga livet bidrar till att medborgarsamhällets medlemmar får en möjlighet att utveckla de mångsidiga argumenteringsfärdigheter som de behöver och till att de är aktiva i frågor som rör dem själva och närmiljön. Medborgarna behöver kunna framföra och motivera åsikter muntligt och skriftligt och ta ställning i aktuella frågor. Det ideala medborgarsamhällets medlemmar är bland annat aktiva, självständiga, samhällsengagerade, flexibla, etiska och solidariska och vill gärna delta och påverka (Harju 2015). För att medborgarna ska kunna vara aktiva i sina gemenskaper och i samhället behöver de kunna påverka, argumentera, interagera, söka information och hantera information.

Att inkludera en argumenterande skrivuppgift i den nationella utvärderingen av läroresultaten är också i linje med andan i LP 2014, eftersom läroplanens värdegrund är starkt kopplad till idealen i medborgarsamhället. I läroplanstexten läggs vikt vid elevernas aktiva medverkan och delaktighet: Den grundläggande utbildningen ska främja välbefinnande, demokrati och aktiv medverkan i medborgarsamhället (LP 2014, 15). Läroplanens allmänna värdegrund syns även i avsnittet om läroämnet modersmål och litteratur i årskurserna 7–9. I avsnittet behandlas undervisningens uppgift att fostra eleverna till aktiva och deltagande medborgare: aktiva medborgare ”kan motivera sina synpunkter och påverka sitt eget liv och det omgivande samhället med hjälp av olika kommunikationsmedel” (LP 2014, 288). Tanken om ett medborgarsamhälle bygger på att det finns en vilja hos medborgarna att påverka planeringen av frågor i omgivningen eller på hemorten och möjligheten att främja gemensamma frågor i vardagliga situationer både genom att diskutera och handla (Eskelinen, Gretschel, Kiilakoski m.fl. 2012, 58).

Den grundläggande utbildningen ska främja välbefinnande, demokrati och aktiv medverkan i medborgarsamhället (LP 2014, 15).

De texter som valdes ut för denna artikel behandlar alla de olika ämnen som eleverna skrev i anknytning till den första skrivuppgiften i den nationella utvärderingen. Enligt skrivinstruktionen skulle eleven i sitt ställningstagande fundera kring ämnet ur hemortens synvinkel. Som material valdes 150 texter, av vilka 75 var texter som hade fått ett lågt poängtal och 75 som fått ett högt poängtal. Texterna var skrivna på finska och svenska. I artikeln citeras och kommenteras endast autentiska svenskspråkiga texter.

I denna artikel undersöker jag först hur elevernas texter fungerar som textgenre: Hur kommer viljan att påverka och ta ställning till uttryck i texterna och hur syns det att eleverna skriver inom ramarna för en specifik textgenre? Därefter undersöker jag hur ställningstagandena är uppbyggda och hur de fungerar i sitt sammanhang. Efter detta undersöker jag argumentationen: Hur motiverar eleverna sina ställningstaganden? Efter genomgången sammanfattar jag områden inom argumentationen som skribenterna behärskar och områden där det finns brister. Till slut sammanfattar jag iakttagelserna och reflekterar över hur man skulle kunna utveckla undervisningen i argumentation.

Att skriva en argumenterande text

Det är vanligt att argumenterande medietexter eller texter som till exempel utarbetats inom organisationer och föreningar innehåller ställningstaganden till någon aktuell fråga. Ställningstaganden som skrivs inom en skolkontext går att definiera som texter i vilka skribenterna tar ställning och försvarar eller opponerar sig mot en fråga eller ett påstående och som vanligen består av följande steg: göra en sammanfattning av frågan eller tesen, framföra argument och dra slutsatser (Shore 2014). Av de ämnen som eleverna kunde välja i den första skrivuppgiften valde de flesta att skriva om hoten mot miljön. Ämnet var populärt, antagligen för att det är aktuellt och ofta behandlas både i media och i vardagliga samtal. Det här märktes också i texterna genom att många skribenter visade att de är medvetna om att frågan är aktuell. Eleverna kunde också explicit konstatera i sina texter att de skriver om ett ämne som väckt mycket diskussion. Här är exempel ur tre elevtexter som behandlar miljöämnet:

Hotet mot miljön blir värre för varje dag som går. Vi måste sluta skräpa och förorena. Vi kan stoppa globala uppvärmningen bara om vi agerar nu.

Jag väljer denna rubrik eftersom ämnet är väldigt aktuellt just nu. Det finns olika hot mot miljön. Många slänger plast i naturen, folk kör bil och far på resor med flygplan.

Världen i dag har ett stort problem. Vår jord klarar helt enkelt inte av att möta de krav som mänskligheten ställer på den. Någoting måste göras, men på vems ansvar är det?

Förankringen i en aktuell kontext märktes också i texter av elever som valt andra ämnen:

Digitaliseringen tar över allt flera delar av vårt liv. Det betyder samtidigt att företag, organisationer, och kommuner måste börja att anpassa sig till nya krav och skapa nya digitala tjänster.

På senaste tiden har man hört mycket om hur budgetarna har blivit nerskärda och människor har förlorat sina jobb.

I en del texter som gav ett lågt poängtal syns också att eleverna haft problem med att förstå uppgiften, vilket lett till texter som är mer famlande än medvetet uppbyggda.

Att ämnet är aktuellt innebar en utmaning för en del – i vissa texter behandlas frågan ganska lite ur den egna hemortens synvinkel och i stället på en rätt så allmän nivå. Texten innehåller till exempel bara en uppräkningslista av olika sätt på vilka enskilda medborgare kan påverka frågan. I en del texter som gav ett lågt poängtal syns också att eleverna haft problem med att förstå uppgiften, vilket lett till texter som är mer famlande än medvetet uppbyggda.

Eftersom instruktionen för uppgiften innehöll flera delar, såsom frågorna om vad som borde utvecklas på hemorten, valet av ett ämne och skrivinstruktionerna, var det svårt för vissa elever att förstå vad de skulle koncentrera sig på och vad de skulle göra. För att eleverna ska kunna koncentrera sig på relevanta frågor i sitt ställningstagande, är det nödvändigt att de förstår informationen i skrivinstruktionerna. En skrivuppgift är oundvikligen också en uppgift i läsförståelse. En liten del av dem som fick ett lågt poängtal för sina texter hade inte förstått uppgiften. Några, som till exempel de två följande, skrev kortfattat om alla fem ämnen som nämndes i skrivinstruktionen:

XXX är en lugn och bra stad att bo i, men följande saker borde åtgärdas.

- 1. skolmaten är billig och det är ingen hemlighet, men för 0,90 € per portion kan den göras bättre och godare, den borde åtgärdas snabbt för den blir bara värre med tiden.*
- 2. bättre vägar på vintern (plogade och grusade)*
- 3. flera butiker med datordelar och annan teknologi.*
- 4. ha butiker uppe längre i stan*

1: Det finns mycket jobb och det räcker till alla.

2: Mera plast insamlings platser, Mindre avgas utsläpp.

3: Att ingen skulle bli mobbad, man skulle få bli vad som helst, int onödiga studier och studie år.

4: Allt skulle bli änklare, elbilar skulle förminska globaluppvärmning, man skulle behöva jobba mindre,

5: Arbetsplatser och jobb till alla. Man skulle tillverka mera företag som skulle kunna anställa mer folk och samtidigt förbättra miljön och hemorten. man skulle kunna starta en så linje som man inte behöver arbets ärfaranhet och skulle få den på företagen.

Texterna tyder på att den argumenterande textgenren och dess syften är oklara för vissa skribenter, även om de kan ha mycket tydliga åsikter om det ena och det andra. I några av de svagare texterna framgår att skribenten upplevt osäkerhet när det gäller att uttrycka en åsikt. Skribenten vet inte riktigt vad hen vill säga eller vill hen över huvud taget säga någonting, även om hen lyckats producera en text.

XXX är en liten by. Vi har skola och dagis och butik, apotek i XXX. För att alla ska ha det bra i min hemort XXX. Så måste alla kunna bete sig som folk. Om alla är av olika åsikter så är det bara oroligt. Det finns mycke mopeder här i byn. Javet att jag har dålig fantasi och är ik skriva mera tack och hej.

Några elever skriver att det är svårt att behandla ämnet de valt, eftersom de inte har tillräckligt med kunskap om ämnet eller inte är intresserade av det. I synnerhet i de texter som gav ett lågt poängtal verbaliseras svårigheten att ta ställning. Dessa texter är mycket korta. Med avseende på skrivprocessen har eleven inte kunnat eller haft motivation att bland alternativen välja ett ämne som är lämpligt för hen.

Jag förstår inte vad man ska göra och jag hänger inte med i vad som händer i min hemort så jag bryr mig inte så mycket.

De elever som fick ett högt poängtal kan däremot problematisera det som är svårt eller främmande i fråga om ämnet eller ställningstagandet. De kan kontextualisera problemet och de behandlar det på ett allmänt och inte alltför subjektivt plan.

Genom att vi alla tänker på följande saker kan vi påverka miljön på ett lite mera positivt sätt än vi gör just nu. En eller två personer kan inte göra stor skillnad men om alla börjar nu, kan vi tillsammans motverka klimatförändringen.

Bland dem som fick ett lågt poängtal finns också de som skriver att allt är ganska bra på hemorten. Antingen upplever skribenten att det faktiskt inte finns något behov av förändring på hemorten i någon fråga eller så är det skribentens attityd mot skrivuppgiften eller till exempel läroämnet som är orsak till det korta svaret. När det gäller skrivprocessen kan noteras att dessa elever inte har förmåga att välja ett ämne som är lämpligt för dem och som de kan skriva en text på 200–300 ord om, det vill säga det antal ord som nämns i skrivinstruktionen.

I de svenskspråkiga elevernas texter fanns det nästan alltid en eller flera åsikter om någonting. Också de allra svagaste kunde uttrycka starka åsikter. I en del svagare texter framgick det att en skribent kunde uppleva att det är onödigt att ta ställning och att det inte har någon inverkan. Detta är förståeligt med tanke på att skrivsituationen trots allt är konstlad. Det kan också avspegla en allmän attityd som eleven har mot skolans uppgifter eller på deras erfarenhet av att man genom att uttrycka sin åsikt inte kan påverka frågor i närmiljön. För att eleverna ska få positiva erfarenheter av argumentation och påverkan är det viktigt att eleverna får uppleva att de ställningstaganden som skrivs i skolan och som gäller närmiljön och närsamhället har verkliga effekter, och att det är möjligt att påverka och förändra.

För att eleverna ska få positiva erfarenheter av argumentation och påverkan är det viktigt att eleverna får uppleva att de ställningstaganden som skrivs i skolan och som gäller närmiljön och närsamhället har verkliga effekter, och att det är möjligt att påverka och förändra.

Argumentationen kräver en struktur

Hur argumenterande texter ska vara uppbyggda får eleverna lära sig i skolan bland annat med hjälp av exempeltexter, olika mallar för argumentation och genom att skriva. De argumenterande skoltexterna följer ofta följande steg: fråga eller tes – argument – slutsatser (Shore 2014). Den instruktion som eleverna fick för skrivuppgiften i den nationella utvärderingen uppmanade (utan att det sades explicit) eleverna att använda denna struktur, i vilken det är viktigt att kunna uttrycka en åsikt och motivera den.

Enligt tidigare utvärderingsresultat är det i allmänhet lätt för niondeklassarna att uttrycka en åsikt, det vill säga de behärskar väl det centrala draget i en argumenterande textgenre: att framföra ett påstående (Sääskilahti 2011, 33; Harjunen & Rautopuro 2015, 68). Motsvarande iakttagelser har gjorts också i gymnasiestuderandenas argumenterande texter: gymnasisterna är bra på att formulera huvudpåståendet i sin text (Mikkonen 2010, 199). Det har dock konstaterats att även om en elev utan svårighet kan uttrycka en åsikt så kan argumenteringens grundstruktur vara problematisk: den kan vara enkel och till exempel bestå av ett enda åsikts- och motiveringsavsnitt. Då saknar texten mångsidiga och övertygande argumenteringskedjor som förutom åsikten även innehåller till exempel flera motiveringar, motargument och medgivanden (Mikkonen 2010, 105, 110, 185; Sääskilahti 2015, 35, 32.). Det här innebär att skribenten enbart delvis har de färdigheter som behövs för att kunna argumentera och påverka, och den argumenterande texten blir ytlig och övertygar inte läsaren.

Texterna i utvärderingen visar att eleverna nog kan uttrycka en åsikt, men för en del är det tydligt en utmaning att skriva en hel text som är övertygande. Ett ställningstagande kan bli mindre övertygande exempelvis genom svagheter i strukturen i argumentationskedjan, sättet att argumentera och tonen i texten. Denna typ av problem i argumenteringen finns särskilt i de texter som gav ett lågt poängtal. Liknande iakttagelser har gjorts i tidigare undersökningar: en argumentering är mindre övertygande om till exempel skribenten går för hårt ut, angriper personer, människogrupper och frågor direkt och använder ett grovt och vulgärt språk (Mikkonen 2010, 152; Sääskilahti 2010, 33). Bland de svagare texterna fanns det en hel del exempel på sådana texter:

hur skall man få tyst på ungdomarna som ropar åt varandra? ska dom börja slåss som förut? ska dom alla hållas hemma och mögla? nej! låt evolutionen ta hand om saken och så ser vi va som händer snart är ändå alla ungdomar i hela finland vänner för dom alla blir någo gräs rökande hippin bättre var det förr nr folk sloddes som normala människor

Jag skulle vilja klaga på att vi från XXX hamnar att åka buss i förtiofem minuter och bussen är oftast försenad. Jag skulle slippa till skolan på lite mindre än en kvart men istället skall jag åka i förtiofem minuter vilket jag tycker att är helt sinesjukt. Jag har snart gjort det i tre år och skulle jag måsta göra det ett år till så skulle man bli tokig.

I skrivinstruktionen i uppgiften uppmanades skribenterna att göra en klar disposition för ställningstagandet: texten ska ge information om ämnet, och den ska innehålla åsikter, motiveringar och en lösning. Många av de texter som gav ett högt poängtal hade denna struktur: skribenten föreslår en förbättring på hemorten, ger bakgrundsfakta, framför motiverade åtgärder och diskuterar lösningar. En sådan struktur gjorde omedelbart texterna mer läsorienterade och argumenteringen blev mer övertygande. Ett exempel:

Våga påverka

Konflikter mellan folkgrupper är ett problem som antagligen kommer finnas på vår jord för alltid. Fördomar och rädsla går inte alltid att kontrollera och kan influeras av samhället, familj och vänner.

Jag tycker att samarbeten med andra skolor och främst folkhögskolor, är ett bra sätt att få komma i kontakt och lära känna andra kulturer. Det minskar på fördomarna och främlingsfientligheten skulle avta avsevärt. Från vår skola har vi haft möjlighet att besöka Folkhögskolan, där vi fått tid att prata och lära känna människor av olika åldrar, bakgrunder och ursprung. Dessa träffar har varit givande och lärorika och själv tycker jag att det är roligt att träffa nya människor som kan ge perspektiv på saker och ting.

Som jag nämnde tidigare tror jag att misstänksamheten till en stor del påverkas av faktorer som familj, vänner och samhället. Om man lever i ett litet samhälle, där alla känner varandra kan det huvudsakligen vara osäkerhet och rädsla som orsakar konflikterna. Familjen spelar förstås också en stor roll eftersom de är ens största influenser under de första åren i våra liv och bidrar mycket väl till detta problem beroende på vad de lär sina barn och hur de tar ställning till problemet.

Trots att jag inte ser ett konfliktfritt samhälle som en möjlig utgång tror jag definitivt att vi kan göra det bättre, genom att öppna våra sinnen, ta första steget och våga. Våga inleda samtalet, våga stiga ut ur vår 'bekväma zon' och det viktigaste, våga berätta för våra barn att det är okej att vara annorlunda.

Även om många av de texter som gav ett högt poängtal har en tydlig struktur och är typiska för textgenren finns det också texter som är avvikande. Till dessa hör exempelvis texter som har en uppräknande struktur, där olika aspekter är uppräknade efter varandra utan någon genomtänkt ordning. Denna struktur är dock vanligast i de texter som gav ett lågt poängtal. Följande två exempel visar hur en sådan text kan vara uppbyggd:

Teknologin har lättat människornas liv redan många år och många gånger i viktiga platser och händelser. Teknologin har också dåliga sidor t.ex många trafiksolyckor händer så att köraren textar med telefonen eller pratar i det och när människorna som går har telefonen i handen och tittar inte varje sekund vart dom går. Teknologin hjälper oss i otaligt många saker till exempel kommunikationen man kan ringa med telefonen från Finland till Australia i några sekunder 100 år sedan skulle det ta typ över en månad att ta kontakt till andra håll i världen. Teknologin hjälper dig också mycket i vardagen t.ex saker du kommer till skolan bil, buss, tåg

saker du använder i skolan datorn telefon snart blir många böcker också bara inne i datorn. Sjukhusen poliser och brannmän är beroende av teknologin och dom är jätte skickliga med hjälp av den. Tänk hur många brott har man löst ut med hjälp av teknologin. Människor är helt beroende av moderna teknologin. Teknologin är ett fint sak jag har tänkt mig några gånger hur livet skulle kunna se utan moderna teknologin jag tror att jag skulle inte ha det bra om jag skulle vakna 200 år tillbaks.

Orsaken till att en skribent väljer en uppräknande struktur kan vara att skrivuppgiften gäller ett allmänt och mycket omtalat ämne, ett ämne som lockar skribenten att tänka ut så många olika aspekter som möjligt som berör ämnet. Att eleven väljer denna struktur kan naturligtvis också bero på att elevens skrivprocess är bristfällig: eleven skriver bara vad hen kommer att tänka på och planerar inte sin text. Det kan också vara frågan om att skribenten på sätt och vis ger upp och avbryter en skrivprocess som kunde ha resulterat i en mer genomtänkt text. I texter av denna typ listar skribenterna i sitt ställningstagande många olika sätt att påverka det ämne de valt, vilket leder till att textens struktur och kohesion blir lidande. En förteckningsstruktur leder ofta till att skribentens motiveringar blir ensidiga och argumenteringen inte särskilt djupgående. Många som använder denna struktur kopplar inte det allmänna ämne de valt till läget på hemorten eller så nämns hemorten först i slutet av texten. De ställningstaganden som gav ett högt poängtal innehåller trots förteckningsstrukturen ganska många olika åsikter och motiveringar. Ett exempel:

Orsaken till att en skribent väljer en uppräknande struktur kan vara att skrivuppgiften gäller ett allmänt och mycket omtalat ämne, ett ämne som lockar skribenten att tänka ut så många olika aspekter som möjligt som berör ämnet.

Är mera teknologi en bra eller en dålig sak?

Teknologins utveckling har sedan 1700-talet underlättat människans liv på många olika sätt. Nu är det lättare för oss att resa, kommunicera och lära oss än det var förr, tack vare den snabba teknologiska utvecklingen. Teknologin har helt och hållet ändrat världen och vår uppfattning om medicin, miljön, andra länder, andra kulturer och till och med vår uppfattning om universum och dess storlek. Men nu har många börjat fråga sig på den senaste tiden: finns det bara bra saker med teknologi, eller finns det saker som vi borde oro oss över? Fastän teknologin medför mycket positiva saker som har underlättat våra liv en hel del, så finns det trots allt flera faror lurande bakom hörnet. Till exempel, då vi som människor alltid strävar efter att göra allting så lätt som

möjligt för oss, fastän det inte alltid skulle vara för vårt bästa kan man ställa sig den frågan att gör teknologin det FÖR enkelt för oss? som exempel, då vi inte längre behöver röra på oss tack vare bilar och andra transportmedel, minskar vår motion och det leder onekligen till ökad mängd överviktiga och personer i sämre hälsotillstånd. Teknologin bidrar också till att människan blir väldigt lat, eftersom vi förväntar oss att allting ska komma till oss efter en sökning på nätet. Då det uppstår riktiga eller svåra problem eller då det är frågan om viktiga och mera krävande saker så kan det hända att vi inte har den motivation eller det ork som krävs för uppgiften, eftersom vi är så vana med att få svar på våra frågor nästan omedelbart, tack vare den oändliga informationen som finns på nätet. Jag tycker alltså att vi borde vara försiktiga med teknologin och hur vi använder den, för fastän den verkar bra nu så vet vi inte hur den kommer att påverka oss under en längre tid. Jag tycker också att teknologins utveckling borde möjligtvis saktas ned en del, eftersom det också belastar på miljön.

I synnerhet i de texter som fick ett högt poängtal används utöver en uppräknande struktur även anvisningar, särskilt i avslutningen av texterna. Om texten innehåller mycket anvisningar finns det risk för att åsikterna och motiveringarna får för lite plats (Mikkonen 2010, 166). Men som ett särskilt avsnitt i slutet av en argumenterande text knyts anvisningen ofta relativt naturligt ihop med påståendet och fungerar som en avslutning där skribenten presenterar en lösning på det problem som behandlats tidigare i texten. Två exempel:

Sträck ut en hjälpsam hand åt personen där, som tycker att landets språk är svårt. Se andra kulturer som något vackert och spännande istället för 'udda' och dömt inte hunden efter håren, för i slutändan är alla människor rätt lika. Att sträva efter gemensamma mål kommer ge resultat.

Mina tips är att åka kollektivt eller ta cykeln, ta med egna tygkassar till butiken, tänk efter innan du bokar alla flygresor, börja sopsortera och minska i plastanvändningen, det är inte så svårt!

Men i de texter som fick ett högt poängtal kunde eleverna abstrahera problemet, även om lösningsförslaget var konkret.

En intressant sak är att flera av texterna, både de som gav ett lågt och de som gav ett högt poängtal, behandlar miljöhoten genom att ta upp nedskräpning. Skribenten har observerat ett problem i närmiljön och vill ingripa i det. Dessa ställningstaganden följer en struktur där fokus ligger på att presentera ett ämne eller problem, att uttrycka en åsikt och att presentera ett lösningsförslag. Både i de texter som gav ett högt och i de som gav ett lågt poängtal föreslogs som lösning på problemet att man skulle öka antalet skräpkorgar. Men i de texter som fick ett högt poängtal kunde eleverna abstrahera problemet, även om lösningsförslaget var konkret. Här är två exempel, det första handlar om miljöfrågan, det andra om konflikter mellan människor och folkgrupper:

Ett annat problem på min hemort är överkonsumtion. Folk köper hela tiden nya, oväsentliga saker som de inte behöver, som till exempel kläder och tekniska prylar. Man kan gå till ett shoppingcenter vilken dag i veckan som helst och ändå är det fullt med folk där. Jag tycker att detta är ett stort problem. Istället för att överkonsumera prylar och kläder av dålig kvalitet, borde man handla second hand. Inte bara hjälper man då miljön, men man sparar även pengar.

Det kan vara känsligt att tala om problem och konflikter i samhället men det är viktigt att de tas upp och att det hittas lösningar till de problem eller konflikter som uppstått. Detta problem är inte det viktigaste problemet vi har i XXX men det är något som vi kunde lätt göra något åt. Därför är det viktigt att vi kommer ihåg att alltid begära service på svenska.

I tidigare nationella utvärderingar har det konstaterats att eleverna kan motivera sina åsikter ganska mångsidigt och övertygande, även om det också finns texter som innehåller få motiveringar (t.ex. Harjunen & Rautopuro 2015, 68). Också detta material visar att skribenterna kan använda många olika motiveringssätt: exempel, orsakssamband, analogier, allmänna sanningar, fakta, nytta och skada, egna erfarenheter, fördelar och nackdelar, hänvisning till värderingar och så vidare. De texter som gav ett högt poängtal och de som gav ett lågt poängtal skiljer sig från varandra i fråga om antalet motiveringssätt och kvaliteten på motiveringarna. I de texter som gav ett högt poängtal finns ofta flera olika motiveringar medan en svagare text innehåller till exempel bara en motivering. Det finns skillnader också i kvaliteten på motiveringarna. I de texter som gav ett högt poängtal finns det till exempel ganska mycket hänvisningar till värderingar, vilket nästan inte alls förekommer i de svaga texterna. Skribenterna hänvisar bland annat till etiska och ekologiska värderingar och ifrågasätter materialistiska och självcentrerade värderingar. Här ett exempel som innehåller flera tankar om hur konflikter mellan människor och folkgrupper kunde lösas:

Huvudlösa fördomar & kulturkrockar

Vi människor målar upp en bild av det perfekta samhället utan rasism och utan hat. Den euforiska idén om att dagens samhälle ska vara ett samhälle där alla blir älskade och accepterade är något vi strävar efter men inte jobbar tillräckligt hårt för.

Jag tror många rädslor är något som kan orsaka fördomar. Rädsla ligger i människans natur, vi är rädda att bli dömda, att vara 'annorlunda', att man vill hitta sin egen stil men ändå bli accepterade av samhällets normer.

Alla kulturer har egna tankar om hur saker och ting borde se ut, men det betyder inte att någon av oss har rätt eller fel.

För att få fördomarna att minska och få folket att förstå varandra bättre behövs det en stor förändring. Man måste lyckas ta sig över den höga tröskeln och lämna alla fördomar samt rädslor på andra sidan.

Med ett öppet sinne måste vi försöka förstå och acceptera varandra. Konflikter ska lösas rationellt och verbalt. Våld och krig är inte lösningen när det uppstår konflikter.

Sträck ut en hjälpande hand åt personen där, som tycker att landets språk är svårt. Se andra kulturer som något vackert och spännande istället för 'udda' och döm inte hunden efter håren, för i slutändan är alla människor rätt lika. Att sträva efter gemensamma mål kommer ge resultat.

När det gäller argumenteringen finns de tydligaste skillnaderna mellan de starkare och svagare texterna i sättet att framföra åsikter och i motiveringarnas mångsidighet. Även i de texter som gav ett högt poängtal finns brister i exempelvis argumenteringens struktur. De texter som gav ett högt poängtal får ofta ett djup om argumenteringen är starkt knuten till värderingar. Detta slag av argumentering är förstås lämpligt i texter som behandlar miljön eller konflikter mellan människor. Etiska funderingar i texten visar att skribenten har mångsidiga och djupgående färdigheter och kan tänka kritiskt.

Sammanfattning

Analysen av elevtexterna i materialet för denna artikel visar att uppgiften att producera en argumenterande text om ett aktuellt ämne är både lätt och utmanande. De texter som gav ett högt poängtal visar att skribenten förstått instruktionen för skrivuppgiften och syftet med ställningstagandet. Att eleverna förstår uppgiften och textgenrens drag hjälper dem att producera ett övertygande ställningstagande. I de texter som gav ett lågt poängtal syns att eleven haft svårigheter med att läsa och förstå uppgiften. Bristerna i läsförmåga kommer fram i texterna exempelvis så att skribenten skriver om alla ämnen som nämns i uppgiften utan att välja någon viss infallsvinkel. En del av dem som fick ett lågt poängtal nämner att det var svårt att uttrycka en åsikt, men bland de svagaste fanns det också många som hade mycket starka åsikter men bristande motiveringar.

I elevtexternas ställningstaganden finns det några återkommande strukturlösningar. I de texter som gav ett högt poängtal följs ofta den strukturlösning som ingick i skrivinstruktionen och den textstruktur som är typisk för ställningstaganden som skrivs i skolan, det vill säga ordningsföljden: fråga/tes – argument – slutsats. Denna struktur bidrar till att argumenteringen blir mer övertygande. Både i de starkare och i de svagare texterna finns strukturer av typen uppräkningslösning. I de texter som gav ett lågt poängtal består uppräkningslösningarna av separata svar på de frågor som nämns i skrivinstruktionen, medan de texter som gav ett högt poängtal trots uppräkningslösningen innehåller klara åsikter och mångsidiga motiveringar.

Elevtexterna i materialet visar att de som går ut grundskolan är ganska bra på att framföra en åsikt. Även de som fick ett lågt poängtal lyckas skriva en påståendemening, men vissa skribenters enda åsikt kunde till exempel vara att det är fel på något och att det borde ändras. De texter som gav ett lågt poängtal innehåller ofta få motiveringar till åsikterna eller så fattas motiveringar helt. I de texter som gav ett högt poängtal används mångsidiga motiveringssätt och exempelvis värderingsbaserad argumentering, som visar att skribenten har förmåga att tänka och verbalisera sina tankar. I dessa elevtexter kan man skönja egenskaper som anses vara idealiska hos medlemmarna i ett medborgarsamhälle: aktivitet, samhällsengagemang, etik och solidaritet.

I dagens skola fäster man mer uppmärksamhet än tidigare vid undervisningen i att skriva argumenterande texter, uttryckligen med tanke på idealen relaterade till ett aktivt medborgarskap. I bakgrunden finns också iakttagelser som gjordes i flera studier i slutet av 1990-talet och i början av 2000-talet, nämligen att det fanns brister i ungdomarnas argumenteringsfärdigheter: färdigheter i att uttrycka och motivera en åsikt. I dessa studier uttrycktes en stor oro beträffande de dåtida metoderna för undervisningen i argumentering och läget i undervisningen. (Väljörvi 1997, 35–36; Marttunen & Laurinen 2004, 168, 171; Mikkonen 2010, 199.) Nu är situationen en annan: det har konstaterats att man i dagens skola uppmuntrar barnen och ungdomarna att ta ställning i frågor som rör dem, att uttrycka sina åsikter och att påverka frågor som rör dem själva och deras sociala gemenskaper. Även i de gällande läroplanerna och i läromedlen för modersmålsundervisningen syns (eller borde åtminstone synas) ett kontinuum där de övningar som eleverna får i att delta, påverka och argumentera är systematiska och viktiga under hela skoltiden.

Skolans satsning på undervisningen i argumentation har också gett resultat, vilket även denna analys av elevtexter visar. Motsvarande resultat har rapporterats i flera studier: när det gäller färdigheter som behövs för att påverka klarar sig de finländska ungdomarna väl, till exempel när det gäller färdigheter i att uttrycka och motivera en åsikt (Sääskilähti 2011, 33; Harjunen & Rautopuro 2015, 68). Men trots att man i studierna konstaterar att ungdomarna har de grundläggande färdigheterna i argumentering uttrycker en del forskare ändå oro för att en del av eleverna upplever att de i skolan inte alls har lärt sig att påverka (Tenojoki, Rantala & Löfström 2017, 141, 145). Ungdomarnas intresse för att påverka frågor som rör dem själva och de egna gemenskaperna eller samhället utvecklas genom övningar både i skolan och i lärmiljöer utanför skolan. Det är viktigt att eleverna har en klar publik och att påverkan också har effekter: någon måste lyssna på ungdomarnas synpunkter och främja de krav på förändring som de framför när de uttrycker sina åsikter (Alanko 2010, 60).

Skolans satsning på undervisningen i argumentation har också gett resultat, vilket även denna analys av elevtexter visar.

I skolan används många metoder i undervisningen i att skriva argumenterande texter. Till ett av angreppssätten i undervisningen hör de olika metoderna som bygger på diskussioner, det vill säga metoder där eleverna före skrivprocessen framför åsikter och motiveringar muntligt, diskuterar med varandra och tar fram idéer. I klassen kan man till exempel skapa gemensamma argumentationsscheman eller tankekartor på stora papperslakan, på interaktiva skrivtavlor eller i digitala lärmiljöer. På dessa kan man kring en tes samla så många motiveringar som möjligt och även benämna och abstrahera dem. Dessutom kan man, likaså tillsammans, i schemat eller tankekartan lägga till medgivanden, bakomliggande antaganden och förhandsavtal. Först efter att frågan diskuterats och idéer tagits fram börjar eleverna skriva, vilket är viktigt för att de ska få en uppfattning om hur mångfasetterat fenomenet argumentation är. Efter att brainstormingen

och argumenteringen abstraherats kan eleverna skriva de ställningstagande texterna även i par eller smågrupper. Då baserar sig texten på gemensamma tankar. Även olika slags speed-dating-metoder kan användas för att främja den skriftliga argumenteringen. Dessa går ut på att eleverna snabbt framför en åsikt och motiverar den för flera elever, men en åt gången.

De digitala lärmiljöerna, som har förändrats och blivit mer mångformiga, ökar elevernas möjligheter att öva upp sina färdigheter i att påverka och argumentera (Sääskilähti 2015, 37). Olika chattplattformar, gemensamma digitala anslagstavlor och plattformar för kommentarer lämpar sig bra för övningar i att skriva argumenterande texter. På dessa är det möjligt att bilda diskussionskedjor där eleverna växelvis skriver påståenden och motiveringar. En del av applikationerna möjliggör också gruppering av frågor, och då kan man illustrera till exempel vad som kännetecknar ett visst motiveringssätt. Det uppstår en slags förteckning där man namnger motiveringssätten och ger exempel på dem.

Det kan också ge ett mervärde i lärandet att koppla ihop övningarna med skolans vardagliga aktiviteter och projekt, såsom gemensamma aktiviteter, exkursioner, planering av verksamheten och lärmiljöer. Även en koppling till projekt som genomförs av aktörer utanför skolan och till frågor som kräver förändring i närmiljön skapar autentiska tillfällen för eleverna att öva upp sina färdigheter i att påverka och ger dem erfarenheter av att det är betydelsefullt att uttrycka sin åsikt och att det kan leda till resultat.

I dagens samhälle är färdigheter i att argumentera, påverka, läsa kritiskt och skriva ytterst viktiga med tanke på medborgarskapet, men också för att det nu sker många slags förändringar och omvälvningar: globala kriser, ökande ojämlikhet i samhället, förändringar inom medievärlden, extremism och hårdnande värderingar. Dessa fenomen kan ge upphov till åsiktsyttringar som inte alltid bidrar till konstruktiva dialoger mellan människor som tänker olika eller ställningstaganden som främjar saken i fråga. Den som har bristfälliga färdigheter i argumentering kan till exempel uttrycka sina åsikter på ett grovt sätt och använda ett vulgärt språk i sociala medier. Motiveringarna kan vara ytliga eller onyanserade. Därför är det viktigt att man i skolan satsar på olika sätt att träna hur man påverkar och argumenterar på ett övertygande och effektivt sätt.

För att det ska vara möjligt att främja ungdomarnas utveckling mot ett aktivt medborgarskap och mot idealen i medborgarsamhället, såsom etik och solidaritet, bör det i skolan finnas rikligt med tillfällen och situationer där eleverna kan öva sig på att uttrycka och motivera sina åsikter både i de enskilda läroämnena och i det ämnesöverskridande samarbetet. Det är också viktigt att försöka skapa situationer och uppgifter som är inriktade på att eleverna ska sätta sig in i tankarna hos människor som tänker och känner annorlunda och på det sättet märka att argumentationen är kopplad till värderingar och värdeval.

Källor

- Alanko, A. 2010. Osallisuuden paikat koulussa. I Kallio, K., Ritala-Koskinen, A. & Rutanen, N. (red.) Missä lapsuutta tehdään? 55–72. Verkkojulkaisuja 106. Helsingfors: Nuorisotutkimusseura. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/missa_lapsuutta_tehdaan.pdf
- Eskelinen, T., Gretschel, A., Kiilakoski, T., Kiili, J., Korpinen, S., Lundbom, P., Matthies, A-L., Mäntylä, N., Niemi, R., Nivala, E., Ryyänen, A. & Tasanko, P. 2012. Lapsen ja nuoren subjekteina kunnallisessa päätöksenteossa. I: A. Gretschel & T. Kiilakoski (red.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa, 35–94. Julkaisuja 118. Helsingfors: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Harju, A. 2020. Kansalaisyhteiskunnan keskeiset ominaispiirteet. https://www.kansalaisyhteiskunta.fi/kansalaisyhteiskunta/kansalaisyhteiskunnan_keskeiset_ominaispiirteet. Hämtad 20.2.2020
- Harjunen, E. & Rautopuro, J. 2015. Kielenkäytön ajattelua ja ajattelun kielentämistä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2014: keskiössä kielentuntemus ja kirjoittaminen. Julkaisut 2015:8. Helsingfors: Nationella centret för utbildningsutvärdering.
- Hellgren, J. 2011. Modersmål och litteratur i årskurs 9. En utvärdering av inlärningsresultat i modersmål och litteratur i årskurs 9 våren 2010. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Lappalainen, H.-P. 2011. Sen edestään löytää. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2010. Koulutuksen seurantaraportit 2011: 2. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Marttunen, M. & Laurinen, L. 2004. Lukiolaisten argumentointitaidot – perusta yhteisölliselle oppimiselle. – *Kasvatus* 35 (2), 159–173.
- Mikkonen, I. 2010. ”Olen sitä mieltä, että...” Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi. *Jyväskylä Studies in Humanities* 135. Jyväskylä: Jyväskylä universitet.
- Shore, S. 2014. Reading to Learn – genrepedagogiikan kielitieteellinen perusta. I: S. Shore & K. Rapatti (red.). *Tekstilajitaidot: Lukemisen ja kirjoittamisen opettaminen koulussa. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2014*. Helsingfors: ÄOL.
- Silverström, C. & Rautopuro J. 2015. Språk och skrivande i årskurs 9. En utvärdering av lärresultat i modersmål och litteratur våren 2014. Helsingfors: Nationella centret för utbildningsutvärdering.
- Sääskilahti, M. 2011. Miten yhdeksäsluokkalaisten argumentoivat? I: E. Harjunen, R. Juvonen, J. Kuusela, B. Silén, M. Sääskilahti & M. Örnmark. Miten peruskoululaiset kirjoittavat? Näkökulmia ja kysymyksiä. Perusopetuksen 9. luokan äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten seuranta-arvioinnin aineistoa 2010, 32–39. Raportit ja selvitykset 2011: 2. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Sääskilahti, M. 2015. Dialogisuus yhdeksäsluokkalaisten vastineissa. I: E. Harjunen (red.), *Tekstit puntarissa. Ajatuksia äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistuloksista perusopetuksen päättöarvioinnissa 2014 ja 2010*, 31–38. Julkaisut 2015:10. Helsingfors: Nationella centret för utbildningsutvärdering.
- Tenojoki, A-M., Rantala, J. & Löfström, J. 2017. Koulussa vai koulun ulkopuolella? Nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta. I: E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (red.), *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*, 133–148. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja nro 58.
- Väljörvi, J. 1997. Millä eväillä lukiosta yliopistoon? Lukiolaisten opiskelunvalmiudet korkeakoulujen opettajien arvioimina. Koulutuksen tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 68. Jyväskylä: Jyväskylä universitet, koulutuksen tutkimuslaitos.
- Utbildningsstyrelsen 2014. Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen. Föreskrifter och anvisningar 2014:96. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/166434_grunderna_for_laroplanen_verkkojulkaisu.pdf